

Kriterier for dyrevernmerket småskalaproduksjon av slaktekylling

Innholdsfortegnelse

1. Generelle krav	2
1.1 Dokumentasjon og planer.....	2
1.2 Deltagelse i KSL (kvalitetssystem i landbruket) og dyrevelferdsprogram	2
1.3 Kompetanse og management.....	2
1.4 Håndtering av fugler.....	2
1.5 Hybrid/rase.....	2
2. Driftsforhold på gården	2
2.1 Dyretetthet i innendørs husdyrrom	2
2.2 Belysning	2
2.3 Luftkvalitet.....	3
2.4 Drikkevann og fôr	3
2.5 Miljøberikelser.....	3
2.6 Vinterhage og luftegård.....	4
2.7 Plukking.....	5
2.8 Transport og slakt.....	5

Dyrevernmerkets kriterier gjelder i tillegg til offentlig regelverk. Kriteriene gjelder for slaktekylling i alle aldersgrupper, med mindre annet er presisert. Produksjon av foreldre dyr (både oppal- og rugeeggproduksjon) er unntatt. Det kan gis dispensasjon fra enkeltkriterier i særskilte tilfeller. Dispensasjon innvilges av Dyrevernmerket etter søknad, basert på en vurdering av dyrenes totale velferdssituasjon.

Overordnede verdier i all omgang med levende dyr

- Det bør til enhver tid etterstrebtes et mest mulig stress- og lidelsesfritt liv for dyr i alle deler av produksjonen.
- Det bør legges til rette for positive opplevelser og trivsel for dyr.
- Alle dyr bør håndteres respektfullt og varsomt.
- Enhver tvil vedrørende dyrs velferd bør alltid komme dyrene til gode.
- Alle dyr bør ses på som enkeltindivider med evne til både negative og positive sanseopplevelser.

1. Generelle krav

1.1 Dokumentasjon og planer

- 1.1.1 Gården skal til enhver tid kunne fremvise all nødvendig dokumentasjon og planer som kreves i henhold til Dyrevernermerkets kriterier.
- 1.1.2 Gårdens planer skal oppdateres minst én gang i året. De skal være skriftlig, godt kjent av og følges av alle som håndterer eller på annen måte har ansvar for levende fugler.
- 1.1.3 Avvik som angår dyrevelferd, og iverksatte tiltak for å korrigere disse, skal dokumenteres.
- 1.1.4 All dokumentasjonen skal være ryddig og lett leselig, og oppbevares i minst 3 år.

1.2 Deltagelse i KSL (kvalitetssystem i landbruket) og dyrevelferdsprogram

- 1.2.1 Gården skal delta i KSL og næringens dyrevelferdsprogram for slaktekylling, uansett hvilken dyretetthet det er i produksjonen.

1.3 Kompetanse og management

- 1.3.1 Dyreholder skal dokumentere kurs i dyrevelferd som beskrevet i § 5 i «Forskrift om hold av høns og kalkun». Tidligere kurs og erfaring kan ikke erstatte opplæringen.
- 1.3.2 Dyreholder skal inkludere smittevern for miljøberikelser, vinterhage og luftegård i sin skriftlige smittevernplan som kreves i henhold til § 8 i dyrehelseforskriften.

→ Langsiktig mål: Det skal utføres og loggføres måling av utvalgte dyrebaserte velferdsindikatorer hos et representativt utvalg av fugler.

1.4 Håndtering av fugler

- 1.4.1 Fugler skal løftes og bæres forsiktig, og aldri etter vinger, nakke/hode, fjær eller ett bein.

→ Langsiktig mål: Fugler skal aldri bæres eller løftes opp-ned eller etter beina. Håndtering skal foregå etter den såkalte "tohåndsmetoden", med støtte rundt kroppen og vingene inn mot kroppen, eller alternativ håndteringsmetode som er like skånsom for dyrene.

1.5 Hybrid/rase

- 1.5.1 Det er kun tillatt å benytte hybrider/raser som er godkjent i henhold til merkeordningens positivliste, se vedlegg 1 "Positivliste og godkjennelse av hybrider", eller Mattilsynets positivliste for økologisk produksjon. Andre hybrider kan godkjennes på positivlisten etter søknad, såfremt de oppfyller forutsetningene i vedlegget.

2. Driftsforhold på gården

2.1 Dyretetthet i innendørs husdyrrom

- 2.1.1 Dyretetthet for slaktekylling er maksimalt 25 kg/m². Høyere dyretetthet, inntil 30 kg/m², kan i særlige tilfeller innvilges dersom gården har andre betydelige velferdstiltak som er hevet over Dyrevernermerkets minimumskrav.

2.2 Belysning

- 2.2.1 Det skal være vinduer som slipper inn naturlig dagslys i huset.
- 2.2.2 Vinduer skal utformes og plasseres på en måte som gir fullt lysinnslipp, uten skarpe lysoverganger eller andre forhold som kan medføre skadelig adferd eller ugunstig spredning av fugler i rommet.
- 2.2.3 Det er ikke tillatt å benytte vinduer som blokkerer alt UVA-innslipp av lys.
- 2.2.4 Det skal være mulig å blende vinduene. Vinduer skal derimot ikke tildekkes eller blendes i fuglenes lystid, med mindre det under særlige omstendigheter er nødvendig av hensyn til dyrevelferd, som ved utbrudd av skadelig atferd, unormale synsinntrykk utenfra (for eksempel fyrverkeri) eller i forbindelse med plukking. Blendingen skal i så fall utføres så kort tid som mulig og loggføres med tidspunkt og årsak for blending.
- 2.2.5 All kunstig belysning skal være flimmerfri, eller med en flimmerfrekvens på minst 120 Hz.
- 2.2.6 Det skal være minst 30 minutter gradvis overgang mellom lys- og mørketid, og mørketiden skal være på minst 7,5 timer sammenhengende, ekskludert overgang mellom lys og mørke, fra dag 7 i innsettet.

Anbefaling

- Den totale vindusoverflaten bør utgjøre minimum 5 % av gulvets totale areal i dyrerommet.
- Vinduer bør plasseres høyt i rommet for en jevn lysfordeling. Ved lavt plasserte vinduer bør vinduene utgjøre en særlig stor total vindusflate, for å oppnå gunstig spredning og lysstyrke i rommet.
- Vinduer bør gi fullt lysinnslipp gjennom hele vindusflaten.
- Vinduene bør ha en utforming, materiale og plassering som minimerer risiko for trekk, fukt eller overoppheting i rommet.
- Vinduer bør kunne blendes gradvis.
- Kunstig belysning bør ha en spektralbredde på minst 300 nm, inkludert UVA-lys.
- Det bør være maksimalt 0,5 lux i mørketiden.

2.3 Luftkvalitet

- 2.3.1 CO₂ skal måles kontinuerlig fra dag 0 i innsettet. Det skal være minst én måling per avdeling og 400 m² areal. Daglig minimums- og maksimumsnivå skal loggføres.
- 2.3.2 NH₃ skal måles minst én gang ukentlig fra dag 14 i innsettet, samt siste dag før slakt. Støv skal måles minst hver 14. dag. Det skal utføres minst én måling per avdeling og 400 m² areal. Målte verdier, inkludert tidspunkt og hvor i huset målingen ble utført, skal loggføres.
- 2.3.3 Målingene skal utføres med kalibrerte måleinstrumenter i fuglenes hodehøyde. Støv kan eventuelt måles manuelt, se vedlegg 2 «Manuell støvmåling».
- 2.3.4 Målte verdier skal ikke overstige 20 ppm NH₃ og 3.000 ppm CO₂.

Anbefaling

- Maksimalt 15 ppm NH₃ og 2500 ppm CO₂.
- Det bør benyttes kalibrerte måleinstrumenter fremfor manuell støvmåling om mulig. Anbefalte øvre grenseverdier for støv er:
  - Instrumentell måling: maksimalt 10 mg/m³ for total mengde støv og 5 mg/m³ for inhalerbart støv.
  - Sensorisk vurdering: maksimalt grad 0.
  - Ved bruk av «dust sheet score»: maksimalt grad 1.

→ Langsiktig mål: Spesifikke krav til øvre grense for støv.

2.4 Drikkevann og fôr

- 2.4.1 Det er ikke tillatt med strømførende metalltråd over fôr- eller vannrekker.
- 2.4.2 Alle fugler skal til enhver tid ha fri tilgang på grovfôr fra så tidlig som mulig og senest fra dag 5 i innsettet. Grovfôret skal være av god kvalitet og ha høy smakelighet.

Anbefaling

- Strøfôring av helkorn i strøet, eller hele korn/müsli i kraftfôret.

2.5 Miljøberikelser

- 2.5.1 Det skal være et minimum av miljøberikelser som beskrevet i vedlegg 3 «Miljøberikelser». Annen kombinasjon av miljøberikelser kan søkes godkjent under forutsetning av at de dekker funksjonskravene som er beskrevet i vedlegget.
- 2.5.2 Miljøberikelsene skal være tilgjengelig så tidlig som mulig i innsettet, og senest fra og med dag 7.
- 2.5.3 Miljøberikelsene skal være jevnt plassert i rommet, slik at de er tilgjengelig for alle fugler og ikke hindrer tilgang til andre ressurser.
- 2.5.4 Miljøberikelsene skal være sikret og vedlikeholdt slik at de til enhver tid oppfyller funksjonskravene og ikke kan medføre risiko for at fuglene skader seg.

→ Langsiktig mål: Brooder til spedfugler.

2.6 Vinterhage og luftegård

- 2.6.1 Kyllinghuset skal være tilknyttet både vinterhage og luftegård. I tilfeller der det av bygningstekniske årsaker ikke lar seg gjøre å ha luftegård, kan det søkes om dispensasjon for dette. Sammen med søknaden skal det foreligge en utvidet miljøberikelsesplan for vinterhagen, som spesifikt skal kompensere for fuglenes behov for førsøk/beite og aktivitet som ellers ville vært dekket i luftegård.
- 2.6.2 Tilgang til vinterhage og luftegård:
- Fuglene skal ha tilgang så snart de er store nok og har utviklet tilstrekkelig fjørdrakt til å tåle utegang.
  - Daglig tilgang skal være så lenge som mulig og minst 12 timer daglig, såfremt utendørs temperatur og værforhold tillater det. I perioder av året der det er mindre enn 12 timers naturlig dagslys, skal fuglene ha tilgang så lenge det er dagslys utenfor.
  - Unntak fra krav om tilgang gjelder på dager der temperatur, vær eller andre relevante forhold kan medføre redusert dyrevelferd hvis utgangsåpningene står åpne, og det ikke stenges lenger enn helt nødvendig. Unntak gjelder også ved sykdomsutbrudd, eller dersom veterinær eller Mattilsynet ikke tillater tilgang av smittevernhensyn eller andre særlige årsaker. Hvis vinterhage og luftegård må stenges av nevnte årsaker, skal dato/periode og årsak loggføres.
- 2.6.3 Utgangsåpninger mellom kyllinghus, vinterhage og luftegård:
- Det skal være tilstrekkelig antall utgangsåpninger som er utformet og plassert slik at alle fugler uhindret kan gå ut og inn når de selv ønsker det.
  - Dersom dørkarmene i utgangsåpningene er høyere enn fuglenes hodehøyde, eller det er betydelig høydeforskjell mellom innendørs husdyrrom, vinterhage eller luftegård, skal det være ramper eller trappetrinn til utgangsåpningene.

Anbefaling for utgangsåpninger

- Utgangsåpningene bør være plassert og utformet slik at de medfører minst mulig trekk.
- Det kan installeres elektrisk gulvvarme innenfor åpningene for å sikre tørt strø.

- 2.6.4 Krav til vinterhage:
- Den skal ha tak og vegger som gir god beskyttelse mot nedbør, vind, sterk sol og rovdyr.
  - Takhøyden skal være høy nok til at fuglene lett kan inspiseres og håndteres.
  - Den skal gi hønene godt utsyn og rikelig innslipp av dagslys og luft.
  - Den skal ha fast gulv som er lett å gjøre rent og er dekket av strø.
  - Vinterhagen skal ha miljøberikelser som stimulerer fuglene til å være i aktivitet og utnytte både bredden og høyden i vinterhagen.

Anbefaling

- Vinterhagens sider bør være av solid, vanntett materiale fra bakkenivå og minimum på høyde med toppen av utgangsåpningene.
- Takhøyden bør være høy nok til at røkter kan gå i vinterhagen uten å bøye seg.

→ Langsiktig mål: Minimumskrav til størrelse på vinterhagen.

- 2.6.5 Krav til luftegård:
- Utgang fra kyllinghus til luftegård skal primært skje via vinterhage. Dersom dette ikke er mulig skal utgangsåpningene til luftegården beskyttes med overbygg rundt hver åpning som skåner for sterkt sollys og vind/vær.
  - Det skal etterstrebes at luftegården har tilstrekkelig levende vegetasjon i god nok kvalitet til at fuglene kan utføre fødesøk og at alle fugler som er ute kan utføre slik aktivitet samtidig.
  - Luftegården skal ha skjulesteder som er utformet slik at fuglene lett kan søke beskyttelse for sol, nedbør, vind og opplevelse av farer/trusler. Skjulestedene skal utgjøre minst 8 m² per 1000 fugler, bestå av både horisontale ly og vertikale le, og de skal være jevnt fordelt slik at fuglene føler seg trygge nok til å ta i bruk utearealet. Det skal være maksimalt 10 meter fra utgangsåpninger fra vinterhage til nærmeste

- skjulested, og ikke være mer enn 20 meters avstand mellom hvert skjulested.
Skjulestedene skal være godt sikret slik at fuglene ikke kan skade seg.
d) Det skal foreligge en plan for å beskytte fuglene mot rovdyr i luftegården.

Anbefaling for luftegård

- Minst 70 % av utearealet bør være beplantet, hvorav 50 % er busker og/eller trær, og 20 % bunndekke.
- Bunndekket bør ikke være så høyt at det kan skjule ugunstige hygieniske forhold (for eksempel døde dyr, søle og skadedyr).
- Bunndekket bør være godt drenert.
- Det bør være områder med løst underlag som fuglene kan støvbade i, for eksempel tørr jord eller hauger med sand.
- Skjulesteder bør helst bestå av levende vegetasjon, som busker og trær.
- Le-elementer som ikke er levende vegetasjon kan for eksempel bestå av trestammer, baller av naturmateriale, sementrør, kasser eller levegger.
- Ly-elementer som ikke er levende vegetasjon kan for eksempel bestå av utplasserte redskaper, kasser, vogner, tak, netting, solcellepanel eller presenning. Det bør være tilstrekkelig høyde til at fuglene kan stå oppreist med god hodeplass. Det bør være mulig for fuglene å oppholde seg i høyden/vagle under noen av de horisontale ly-elementene.
- Skjulesteder kan gjerne flyttes rundt for å skape variasjon og jevnere belastning på underlaget.

→ Langsiktig mål: Minimumskrav til størrelse på luftegården.

2.7 Plukking

- 2.7.1 Det skal utføres minst tre tilsyn i løpet de siste 24 timene før plukking, transport og slakt.
- 2.7.2 Dyreholder skal ha dokumenterbare rutiner for forhåndsutsortering av fugler som er uegnet for transport i henhold til vedlegg 4 "Transportegnethet".
- 2.7.3 Fôr skal være tilgjengelig så lenge som mulig før plukking og under ingen omstendigheter være fjernet fra fuglene tidligere enn 10 timer før forventet slaktetidspunkt. Vann skal alltid være tilgjengelig helt frem til plukkestart.
- 2.7.4 Dyreholder skal ha en plan for å ivareta god dyrevelferd i forbindelse med plukking. Planen skal inneholde konkrete rutiner for den enkelte gård, som et minimum dekker følgende punkter:
- a) Ansvars- og arbeidsfordeling av alle prosedyrer som har betydning for dyrevelferden under plukking, mellom dyreholder/velferdsansvarlig, plukkere/plukkelagsleder og transportør.
  - b) Spesifisering av hvordan fuglene skal håndteres.
  - c) Tiltak for å unngå varme- og kuldestress, unødvendig sult og tørste, fysisk og mentalt stress, samt skader på fuglene.
- 2.7.5 Hver enkelt transportkasse med levende fugler skal være grundig kontrollert for følgende kriterier før overlevering til transportør:
- a) Transportkassen er intakt, uskadet og tørr.
  - b) Ingen fugler ligger i ryggleie/sideleie eller oppå hverandre.
  - c) Hver enkelt fugl er intakt og uskadet.
  - d) Ingen kroppsdeler eller fjør sitter i klem, eller er på annen måte i fare for å skades.
  - e) Kassen inneholder ikke fugler som er uegnet for transport.
- 2.7.6 Plukking skal under hele plukkeprosessen overvåkes av en person som har det overordnede ansvaret for dyrevelferden. Vedkommende skal:
- a) Sikre at plukkingen utføres i henhold til forskriftskrav, merkestandardens kriterier, og gårdens egen plan for plukking.
  - b) For hver plukking føre en samlet logg med dato og signatur i henhold til punktene i vedlegg 5 «Logg for plukking».
- Dersom dyreholder blir informert om avvik på slakteriet som kan knyttes til dårlige rutiner på gård ved utsortering eller plukking av fugler, skal det gjøres umiddelbare tiltak for å bedre rutinene.

2.8 Transport og slakt

- 2.8.1 Det skal kun benyttes transportør/transportfirma som kan dokumentere følgende krav:
- a) Maksimalt kjøretid til slakteri er 4 timer, ekskludert plukking, lasting og lossing.
  - b) Transportbilen er utstyrt med mekanisk ventilasjonssystem.

- c) Alle avvik av betydning for dyrevelferd loggføres og rapporteres til dyreeier.
- 2.8.2 Fugler skal kun sendes til slakteri som rutinemessig utfører bedøvelse med Controlled Atmosphere Stunning (CAS)-system før avlivning. Slakteri som rutinemessig praktiserer annen bedøvelsesmetode, som er tilsvarende eller bedre velferdsmessig, kan godkjennes etter søknad.
- Langsiktig mål: det er kun tillatt å benytte slakteri som bedøver fuglene direkte i transportkassene, uten forutgående håndtering eller tømning ut av transportkassene.